

3 НАШОГО ЖИТТЯ.

Білий думкою багатіє.—Про наше проклетство.—Мрійний хвалько та суворий бужок.—Деки способи на порятунк рівного краю.—Одкритий лист до земляків І. Пригари.—Ідеалізм, романтизм, реалізм, курдуває.—Савча Панас, «малоросійській падежі» і т. и.—Не шарт, але з твоєю Савчо-Панас.—3 Овідієвих метаморфоз.—Наші сльози, або хазяйнування курдувала.

Білий, кажуть, думкою багатіє... І справді нема певне багатших на думки, на поради та на всякі способи людей, як ті, що не можуть своїх думок ділами справдити, не мають сили викласти їх у конкретних формах практичної роботи. Неудру практичний Калитка говорить про мрійника Банавентуру, що у його «що ни ступінь, то порада», то новий план. Нема так само багатших на думки та плани й громадянин над ті, що на ділі не багато можуть доказати: біди на практичну роботу, на реальні здобутки, на засоби й кошти, безсилі—вони тим легше ростіаються на плазні, що важче ті плани справдити в житті. І психологічно це не тяжко зрозуміти. Куди ни глянь, де ни обернися—скрізь бракує того й того, часто найпотрібніше, що мають щасливіші сусіди, ост. тут зарва, колдо тебе... У сусіда хата біда, у сусіда жінка мила, у сусіда зелене!—так співає скринджений бідолаха, і колд у його і хата оборота, і жінка, вибачте на слові, відьма, й у полі не орано—то те тільки й його, що в думках багатіє та хоч мрійники ривняти себе до щасливіших сусідів, вигадувати способи на поліпшення свого злиденного життєвничка. І але більшого не буває не та жива, ділана, шлідна думка, що шукає справді пожиточних і до здійснення можливих способів—ні, це з природи ялова думка, пустоговіт, в якій у глибині душі своєї часто не вірити і той, хто її голубить і кохає. Так само й способи, що від ялової думки народжуються, ве ті, що їми справді можна чогось добитись, захопивши більший чи менший гурт людей і надихнувши їх на

діло,—ні, це порожні прожекти, що розлітаються, мов дим на повітрі, скоро підступши до них з холодним ножем аналіза. Прожектерство, загальне вимірняє й вирухаване прожектерство, тонке й вигадливе—не найкраща ознака бідного і мало розв'язаного громадянина: бідність свою, нестатки, брак часто найпотрібнішого і разом нерозуміння свого становища надолужує воно буйною фантазією, яка не знає прелюї ні перешкод і не синіяється в своєму леті ні перед чим, вільно ширюючи по-за межами можливого і ні до чого власиво не обов'язуючи. І коли б од фантазії, ад прожектів залежало злихатися злиднів та пошасті, то не було б бідних та нещасних людей і громадянств на землі... На жаль, чи може на щастя—не знаю,—мрій лишасться мріями, й фантазія та прожектерство так не багато важать на наші життя, стоючи нулем без всякої реальної цифри в рахунках суворой дійсності. Мрійний хвалько без упишу хвалиться своїми прожектами, а суворий бужок ступає собі тим часом помалу, але певною ходою, не зваяжуючи на палкого товариша, що залетів бог зна яке куно на знаядто легких і через те ні до чого неадаптих крилах левшиний «порожній фантазі». Неадаптих хвалько—то правда, але коли він менше на фантазію спускає та змряїм жив, то може б і таким неадаптим не був.

Наше українське громадянство серед бідних біде, а надто на практичні здобутки одно з найбільших, одно з найбільш скринджелених на життєвого бенкеті. І відповідно до цього фантазію ми маємо не аби-яку, і чим-чим, а прожектами «на порятунк рівного краю» можемо похвастати, можемо хоч кому вуса нами верти. І звичайно це навіть не те класичне дедарство, що ням корив нас та допів нас сатирик,—мовляв:

І у мрях скважко члелені позад
З тих, що стали аз край свій охоті,—
зовсім ні! Люде цілком широ працюють
у мрях «для добра земляків дорогих».

—у мрях току, що часто мають зв'язані дійсністю руки й не бачуть вихода з тих тисів суточок, у яких обертаються. Люде навіть ділом готові показати, що мрії—не мрії й що прожекти їхні справді вирятують національну справу, як що їх перевести в життя. Люде часто навіть на жертви за-для тих прожектів ідуть, не догадуючись, що ніякими жертвами не полатати того, що переться й розлазить по живому, і що найгірша хіба їхніх прожектів у тому, що їх до життя ніх не притиули. А тим часом так усе просто здається й гарно у мрях!... Треба нам, напр., до зарізу, мовляв, треба українського університету. Що ж—нема нічого дельшого, як заснувати університет «громадською підмогою» й ось вам зараз докладний обрахунок: нехай кожен свідомий українець дає на рік гарантувати «чесним словом», 25 карбованців, усього тільки 25!—і ми матимемо університет на 50 катедр. А знаєте, як,—48 чоловіка оплатять одного донента, 480—десять донентів, 2400 ч.—ах цілком 50 лентів... Навіть без олівця й паперу одразу можна вирухувати, і автор цього прожекта, років з п'ятьдцять тому, серйозно доводив, що за 10 років, не більше, у нас буде свій університет, власними силами поставлений і обставлений. Треба нам про народню освіту, аж ось як треба дбати, бо в освіті, мовляв, уєсь наш порятунк і наша будучиня—і знов нема нічого легше, як поставити в Києві грандіозний будинок свого власного, українського, Народнього Дому. Треба нам ширити українство—і знов дунає палкий клич: націаналізуємо наші родини і навіть берімо шлюбні тільки «з миломи селянками». Треба нам зашобіти денационалізації—і ось знов спосіб знайшовся: вигадаймо свій алфавіт, але той, такий шлюб, і на світі не було схожого, і край денационалізації. У нас мова неустєслє—і знов леє зарадити не важко: виникнє «подільський» алф., і мова одразу чудова зробиться... Прощу вірити, що ці приклади й взяв не наду-

мучючись багато, і що їх можна б, аби охота, називувати трохи чи не ad inipitum; та певне кожен і сам собі може пригадати десятко-другий таких планів, що доводять, як то легко, без великих заходів та недорогих коштов нашу національну справу на добру путь вивести. Я не знаю, скільки зібрано грошей тоді, як появилсь згаданий угорі проєкт заснування університету «громадською підмогою», але всі знають, що університету ми й досі не маємо, а на грандіозний Народній Дім у Києві жертв знайшовся всього 1 карб. 30 коп., якого стуюмо раз-ураз вибивали очі громадянству в звітдоленнях і на зборах коїякій київської «Провісті». Я не знаю також, як фактично стоїть справа з денационалізацією родин, але певне, що свій алфавіт, не схожий ні на який інший, без ножа зарізує в українську книгу і взагалі письменство, а капосий від ніяк не хоче уступитись та все дрончить з авторів чудового прожекту на порятунк рівного краю. І так раз-у-раз буває Життя неаблагатно рубієче прожекети й плани, але не зменшує їх числа: замість одного зруйнованого зяп'яляється новий і ростуть пропорціонально до найпо-бідності та скрути. Що ж бо й справді—бідний думкою багатіє»...

Один з найновіших випадків такої думки знов оє лежить перед мене Це «одкритий лист до земляків» С. Пригари, виданий недавно в Києві брошурою під інтригуючим заголовком «Ор-романтизм до реалізму». Містить він не більш і не менш, як «програму реалістично постронної національної політики» (стор. 20) і, видно, вже звернув на себе де-яку увагу громадянства. Принаймні ось «Діло», напр., не подаючи своєї думки, передрукувало його мало не цілком, бо вважас зміст цього листа настільки важким і приносить (він) так дуже багато до зрозуміння сучасного стану українства в Росії», що варто подати його галицькому громадянству (ч. 30). Чи він справді такий важкий, де ми побачили дали, але про характерність його й

я не змагаючись. Навпаки. Серед прожектів та планів, що виявляють нашу культурну бідність та недостатку громадського розитку, я вважаю «програму» д. Пригари одним з найхарактерніших покаячків тієї бідності й тієї недостаті. Сміливо можна сказати, що підле, ні в якому нішому громадянстві, яке цинить свою роботу, знає її й поважас само себе—така програма не могла б навіть зародитись, а тим більше претендувати на серйозну увагу до себе. Сам автор має її за «яву ересь». Я б цього не сказав. Я думаю, що це не «ересь», а тільки рафиноване, через край переборщене, парадоксальне прожектерство, що було й пишаним цвітом красується в задумливій атмосфері нашого національного ідохліття.

Д. Пригари починає з констатування колізії між теорією і практикою українства, додаючи ту колізію у «величезній потенціальній силі етнографічної малоросійської стихії» та «непропорціонально малій кінетичній силі національно-активного українства» (стор. 3—4). Старі позиції українства можуть тепер доповідляти тільки «ідеологів», та замовчування згаданої колізії повинно «привести сучасне українство до країсу всієї його ідеології, до перегляду основних пунктів його теорії та практики» (стор. 5). Отже «треба одкрити поставити на дискусію основні пункти нашої ідеології, тоб то питання про принцип, мето и і форму маліи засоби (підкреслює сам автор), на ґрунті яких складається та чи инша національна політика українства» (стор. 6).

Досі звичайні собі лементації нестерпличих людей, що відразу хтіли б перескочити з «царства воли» до «царства волі», з одного маху здобувши те, що хіба десятиліттями важкої й упертой праці на всіх ділянках народнього життя здобувається. Цих лементацій ми досить чули за останні роки й сами вони мало цікаві. Але д. Пригари не тільки ставить на дискусію питання—він її й починає; не тільки

ки діагнозу робити, а й ліки подає, а разом і прогноз усієї нашої майбутності. З ним ми входимо вже в широку до неоглядності область того характерного прожектерства, про яке буда допру мова, і новий зразок його справді вартий, щоб його обмірковувати. Автор і ставить у своєму листі тези до обмірковування (усіх—дев'ять), обставляючи їх докладною аргументацією,— правда, досить важко її пошукано відомо. Попробуємо ці тези розі-рвати, походявши думшпайки спеці-фічної термінології та вивішши думки автора з того ніби філософського туману, в якому вони увесє час оберта-ються.

За основу ршеу нашого національ-ного відродження д. Пригари бере формулу: «малорос стає українцем», де слово «малорос» повинно визначати дійсність, «українець» — наш національ-ний ідеал, а «стає» — той шлях, що ним дійсність переступає до ідеалу. Отже цілком натурально, що найперше пита-ння практичної національної полі-тиці стане в такій формулювці: як пе-рестати од малороса, од того, що єсть, до українця, до того, що повинно бути, як зв'язати наше етнографічне «суще-» з нашим національним «долж-ним» (стор. 8). Роскряваючи наведе-ну формулу, автор дуже стає нездово-лений з того, як це робиться тепер. Українство, на його думку, справляє своє завдання загато теоретично, не так для теперішнього часу, як маючи на увазі інтереси майбутності, не так для «живих і мертвих» (!), як для «не-народженних», кажучи словами д. Пригари. В-но більш дбає про поглиб-лення української ідеї, про культурні надбання, в сфері практичної насам-перед—про чистоту мови, програючи тим самим на розповсюдженні її в шир, на притягання тих кругів, яким байдуже про чисту мову й які корист-ються собі любельно з «малоросійсь-кого жаргону». Тим то «середня ма-сова людина» і ставиться байдужно до українства, бо воно нехтує її на-сущні потреби за-для якихсь далеких

ідеальн майбутности. Інакше кажучи, з українства тепер не що инше, як чиста романтика, тимчасом як прак-тична політика повинна бути цілком реалістичною, важити тільки на «суча-сую українську дійсність, з її кали талістичними ум вами існування, з її вимогами росту знизу, а не згори для недержавних народностей, з її специ-фічно-українськими патологічними до-датками» (стор. 12). Новий реалістич-ний курс і має стати на цей новий ніби то шлях «організації буденщини», а організатором має бути «ніхто-инший, як курдупель» (!), малоросійсь-кий буржуа, герой середньої лози-ни і буденної роботи—не Дон-Кихот ідеалізму, а Санчо-Панса реалізму» (стор. 15). І ось цей новий організ-атор, цей Санчо-Панса реалізму, і до нових візьмється способів, в основі яких лежатиме «умілізачія жаргону», якого ваги для українського національ-ного відродження теперішній курс не зяовів ні оцінити, ні використовувати, бо більше дбає про суботу, ніж про людину, за-для чистоти мови за-буваючи про практичну силу жаргону. Таким способом у спиритич руках Санчо-Панси «малоросійський» жаргон має стати знярадлив національного відродження, тим шляхом, по якому ідучи «малорос ставатиме українцем»; завдання жаргону «не обмежується, а помагає, достигаючи своїми шпальцями там, де не достас своїми пальцями національна мова, і таким чином для неї ж вдержуючи і закріплюючи той ґрунт, якого вона не може захопити зразу від себе» (стор. 16—17). А скоро жар-гон таким помічним виявляється, то автор без ватання нагадає вже шлу широку програму, як на принуду жар-гона «піймати всі елементи стихійної Малоросії». Тут знайдемо і жаргонові підручники, і хрестоматії двома тек-стами та яржижним правописом, і юмо-ристичні збірники, і спеціальні на жаргоні органи преси як для інтелек-тентів, так і для народу, і така ж сама популярна література і т. ин. й т. п. Це все має бути той «малоросійський ша-

бель у драбині — щоб ним «Малоросії» легше було підніматися до України». Отакій маєте новий прожект на «сваєне отечество». Перша думка, що кидається вам у голову—що це жарг, може й недотепний, може й недоречний але все ж таки жарг дотеп-ного фельетоніста. Та ці—ви бачите, що автор держить поважну, загато поважну і навіть сувору міну на об-личчі. Він не сміється, і у вас теж пропадає охота до сміху, яким ви от-от мали збути увесь той прожект, і сумні думки голову посідають. Це не жарг, але щось гірше за жарг, за гу-завання й варту... Це прожектерство з специфічною творчістю того самого Санчо-Панси, якого руками автор об-ицяє нам такі великі та багаті милости заробити, й опріч вал усього прожек-терства, воно має ще специфічні, Санчо-Пансовські, риси. Той самий «курдупель», якого не раз і попереду вихваляв д. Пригари, виразно вихваля-ється з-по за його тезисів та ірактич-них порад,—вихваляється й вимагає, щоб розступилися перед ним: він має з цього часу творити українську істо-рію...

Адже то тільки курдупель через свій мікроскопічний зріст, навіть на-вшинники зліпшувист, може так нічо-го не добачати, щоб прохопитися без-глуздою вигадкою, ніби українця— «наш національний ідеал». Д. Пригари починає сво-го листа буквально тако-орос фразою: «на наших очах украї-нство в Росії виходить на широкий шлях дієсного життя... починає вияв-ляти себе як реальна сила національ-но-політична». Як же через кілька за-леньких сторінок воно зійшло рантом з реального факта, а дійсно сили на ідеал та романтику? Яка таємниця цієї просто Овідієвої метаморфози? А тим часом, як може заважити сам читач, оцю незрозумілу метаморфозу й по-кладено за півважну до всього того дивовижного прожекту: на ній спіра-ється вимагання прав громадянських для «малоросійського жаргону», на ній засновує свою піху курдупель і нею

послуговується Санчо-Панса в своєму поході проти «ідеології». Здається, я не потребую тут доводити, що мета-морфоза—метаморфоза і єсть, що украї-нця—такій само реальний факт, як і той «малоросійський курдупель», якого д. Пригари так голосно й увен-чено киче за варага на порятунко «малоросійського отечества». Бо «ма-лоросійський курдупель» тільки «ма-лоросійське» діло й може справити, і то велика помила ніби «малоросійським шаблем» можна піднятися до «Украї-ни». З його можна тільки власти—не піднятися. А падаючи, як же не забу-тися? І вже здавались: є знаки навіть на тілі, бо й досі не зносили ще мит-ти синяків, яких знавали од «мало-російства». Бо практично—проти сво-їх, звичайно, волі—ми вже спробували, краще сказати—і досі пробуюмо того «малоросійського шабля», що його за лікарствену таку новину рекомендує нині д. Пригари.

Я не буду обертатися до часів дав-но минулих,—до тих часів, коли на-віть по офіційній, скажу так, українсь-кій термінології ми йменувалися «малоросами» або ще «жуче-русам», коли навіть ватажки українства в своєму власному органі поважніші пра-ці писали—не жаргоном, правда,—а найчистішою російщиною, годі навіть люстуватися між собою здебільшого мовою російською, коли українщина вважалась за потрібну тільки «для домашнього обихода». Був такий ша-бель, і його вже переступило, хочне «курдупель» і не Санчо-Панса сиділи на йому, а благородні люде, дуже прихильні до української справи, до самогабутьї відані їй. Візьмомо близь-ку, теперішню дійсність, яка ще не захолола од часу. Ось у вчорашньому кі-слиці нашої газети надруковано кі-слиць статистичної розвідки «Українсь-ка книжкова продукція за минулий рік, а в ній знаходимо розділ «зубоч-ні книги». Як з самих заголовків від-ко, усі ті видання Губанових та Ра-зосових, усі ті сочиненія Мамьків, Поліудів та Півнів, усі ті юморстич-

ні збірники, як знамениті «Торбина сміху та мішок реготу», «Дзеньки-бреньки», «Гоп чук чумандра, розве-селал халдра» то-що—писано потро-ху любим серцю д. Пригари жарго-ном і навіть яржижко. «Курдупель», значить, своє діло справляє й без на-шого загато, а що робить його на досить широку руку—гідко з того, що таких зубочних виданнів маємо близь-ко 20 пр-од, у загальній нашій про-дукції (178,760 примірників на 876,980). Як він його робить, про це поки що не говоритиму, а оберусу до інших фактів з того-ж таки «малоросійсь-ко» поля. Недавно в нашій газеті пе-редруковано було з «Діла» відомости про одеський український клуб; по-даються у нас часто звістки про всі-кі «малоросійські кружки»; а вже славі вички усяких антрепренерів «руско-малоросійсь кихъ труппъ» та гастролі «малоросовъ» киче з «5 па-рами танцорів» та репертуаром, що нагодо складається з пьєс «сь гбійєміє і танцями», зробились просто «прит-че во уявлятьъ». Навіть про де які з «Провіт» були дуже невтішні звіст-ки, ліки показують, що Санчо-Панса і там собі хаявину, немов у себе дома—хаявину насамперед тим, що воює з українством. Таких прикладів, що сідкує за життям хоч би по газетах, не кажучи вже про тих, хто стрі-вається з ними в житті, кожен сам собі може набрати, скільки хоче, бо ними хоч требло гати. І як же повинно серце д. Пригари радіти, такий успіх любого «курдупеля» бачути! А тим часом він цього навіть не доба-чає і кличе українців, щоб сами вья-лися до «організації буденщини», яка давно вже коли не організовано, то потужно вививається на верх і сид-кується не допомагаючи українству, як думає автор, а як-раз забивати його. Це теж, коли хочете, метаморфоза з Овідієвих, але про неї другим разом.

Сергій Офремов

3 нашого життя.

„Організація буенцини“.—Наша національна весна.—Родства вельомядіє.—Назад.—До гверної практики.—Модна фразеологія.—Ші-Олеся і цда Раєвський.—Укратія і „малоросійській буржуа“ та Гаркув-Залуваєвський.—Дух часу.—Безводна хмара.—Козаки і тевз ривий.—Не по дорозі.

Ми вже знаємо з попереднього, що найближчим завданням нашого часу ається д. Пригарі організація „національно-культурної буенцини“, де організатором має виступити „малоросійщина“ під усімаки псевдонімами, якими наливів його автор („курдупель“, „малоросійський буржуа“, „герой середньої людини й буденної роботи“, „Санчо-Панса реалізму“). Знаємо ми й те, що якимсь дивним дивом автор проморгав те, що така „організація буенцини“ в досить широкіх формах існує вже в нашому житті і що не на підмогу українству вона йде, а на боротьбу з ним. „Санчо-Панса реалізм“ зовсім не став чекати, поки знайдуться такі добрі та милосердані люди, що запросять його на покуття і скажуть—іди та володій нами, бо, мовляв, земля наша велика й обильна, а ладу в ній кат-мас. Він і сам без запрошення втиснувся, де тільки ми, сіючі скрізь ту саму буенцину, культурне задивляння та „мерзость задусть-нія“, на які тільки й сам багатий. Але цікаво, як саме могли зародитися такі надії на Санчо-Пансу, що цілком забули памороки авторів нового прожекту? Як можна було не розглянути руйнівної ролі „малоросійського буржуа“,—руйнівної як-раз з національного погляду? Як можна навикати йому якісь творчі національні функції? „Маємо,—пише д. Пригара,—санкціонований романтикою імпортентний курс національної політики, з яким ось морочиться скоро вже десять літ, найкращих літ нашої нації-нашої весни“. Ме і ається, що в цих словах маємо почвати відгадку на ту загадку, що поставив нам своїм одкритим „листом д. Пригара. Для людей, „непомнящихь

родства“, десять останніх літ здаютьсь якось новою ерою в нашому житті,—такою новою, що вони не вагаються мовкати назвати їх „найкращими літами“, та ще не аби-як, а „нашої національної весни“. Дарма, що всю ту весну таким холодом повилаю, що дихати часто не можна було; дарма, що перш ж ступіні українства зустрілися з суворю дійсністю й воно одразу ж попало в ту смугу люті стужі; дарма й те, що ці „найкращі літа“ листок по листкові обиравали з тих надій, які прирото на дівту перше, ніж вони ветигли розсудитися. „Непомнящихь“ на це все не звертають нікої уваги: вони бажали б, щоб квіти й на морозі розквітали та пишались повним цвітом... З другою боку, оцих десять літ люті стужі вони одривають од усього попереднього ґрунту, забуваючи, що українство вишло останніми часами на прилюдну арену таким, яким сотворили його довгі літа попереднього, ще гіршого, лихоліття, що його теорія—ота потірювана „ідеологія“—й практика не зьявилася якось сами з себе, одірвано од життя, а органічно вирости з ґрунту, розвивалася ступінь по ступіні, та ще за яких обставин розвивалися! І от те, до чого дійшло українство шляхом довгої й важкої еволюції—національну свідомість—„непомнящихь“, не вагаючись, атестують тепер за нічому „ідеологію“ й закликають нас вернутись назад, до того „малоросійського отечества“, яке давно вже ми покинули, як голу й неродлочу пустиню. Ім ається порожніми заходами, працею для майбутнього,—на „венародженях“, мовляв,—та величезна організаційна й підготочва робота, яку зроблено українством не тільки за ці десь „найкращих літ нашої національної весни“, а й за довгі десятиліття попереднього животинія під вагою нечуваних репресій. Не баучи тих блискучих наслідків, яких так бажають нетерплячі люди, вони впадають у зневірря й кидують анафему на

попередню роботу, запліщують очі на всі її здобутки. І от ця новітня філософія розсучу та зневірря кличе нас покинути „ідеологію“ й вернутись до твєрозай практики“. І не помічає ця філософія, що кличе до порожнього місця, на якому нічого не росте; не помічає й того, що орудусами фікціями, без жадного реального змісту, не вважаючи на всі свої поклони перед справжнім ніби то реалізмом.

„В основу культурної практики новий курс покладає екстенсивний метод роботи в шир, роботи на сучасний ринок, і відповідно цьому розвиватиме і свої практичні навикни. Рахуючись з потребами ринку, він висуне на перший план організацію потребління продуктів культури і добаватиметься замість Олеся з сотнями читачів хоч пів-Олеся, але з тисячами“. Таку ось маємо програму „нового курсу“ тієї роботи „на сучасний ринок“. Але по-що для модною економічною фразеологією, присяченою всімаки „реалістичними“ термінами, в цій програмі не знайдемо ніякого змісту. Чому автор думає, що „пів-Олеся“ знайде собі тисячі читачів, тим часом коли цілий Олеся мусить обмежитися тільки на сотнях? Адже коли, скажемо, цілий Олеся „не по плечу“ Санчо-Пансам реалізму, то ми к маємо не тільки „пів-Олеся“, але й далеко менші сили, тоб то поетикні і віршовникні, які ані трохи не підіймаються над буденщиною, які „плоть од плоти“ її—ї неже який-небудь Рябошапка та інші „малоросійські писателі“ справді своєю популярністю побивають справжнього талановитого поета? Думаю, що й д. Пригара не буде в цьому запевняти. А коли так, то до чого ж ається вся його теорія розвіна дійсних культурних вартостей на безкультурні дрібняки, розповищення справжнього таланту, розпорощення його на задушливий порох дикости і некультурности?

З усіх письменників найбільш популярні в „малоросійських“ кругах такі, як Раєвський, Лучицький, Півень,

то-що. Перед мене лежать відомі „Співни і розказки ізъ малоросійського народного быта“ Петра Раєвського, видані шосто, що вийшло р. 1893 го. Тепер, треба думати, виданні цих ганебних „спєнь“ далеко лишило за собою перший десяток, і ледве чи й сам „Кобзарь“ може з ними конкурувати. І я попрохав би автора одротного листа, поклавши руку на серце, по щирости відповісти на питання: кого і що „організували“ ці спєни? Кого вони перевели од „малоросійцизму“ до українства, кому заронили в душу хоч искру того вогню святиого, що від буенцини переводить до чогось більшого? А тим часом Раєвські, Лучицькі, Півні е tutti quanti безперечно на „малоросійському“ шаблі стоять, там же стоять і їхні численні „потребителі“. Стоять—і не рушають наперед. Не рушають через те, що й не можуть рушити. А не можуть, бо не мають і крихти з тієї „ідеології“, з того „старого курсу“, що як-не-як, а запалював і запалоо серця людей не тільки на думки, а й на роботу і приводить їх до національної самосвідомости, підіймає їх, кажуци словами д. Пригари, до України. І не тому, що зріклись ідеології, розминьтис на дрібняки й пілі під команду Санчо-Панси—значить поставити хреста над Україною.

На віщо справді адалася Україна „малоросійському буржуа“? Україна—це не якась абстрактна Апелсьянія, мовляв колись д. Чукоський, яку можна поставити на поліцію, щоб тішити нею свою пиху, немов краденими клейнодами. Це—насамперед трудящий народ, для якого треба дуже багато жертв нести, для якого треба працювати, без надії одіграти за це „грошовий еквівалент“. Ви можете уявити собі ультра практичного Санчо-Пансу в ролі такого самоотверженого працівника? Ви можете знати „малоросійського буржуа“, крамаря, або дилгата такого, щоб прихилився до потреб „необразованного мужичья“? Правда, він реготатиме над „мертвими

тілом“ Раєвського, смакуватиме деякі „Співомовни“ Руданського, але реготатиме тим утробним реготом, який до голови й серця не доходить, і реготатиме як-раз над тією реальною Україною, отим українським народом, до якого захожеться од його підіймати д. Пригара. Можна догадатися, що з таких заходів вийде, коли взяти на увагу, що „дурний мужик“—оце і всі висновки буржуа з його літератури. „Курдупель“, який тільки що покинув своїх рідних пенатів, хоча й не скінчє звичайно свого національного обличчя, малоросійщина, гордий з того, що став вище над „грецькою“, повен призерства до „необразованого сословія“, дивитись на його згорда, ставитись, як до бидла. І його думатю оце назад заманити... Та не те „Малоросією“—каладем не замани! Адже цікавий факт, про який свідчить хоча б автор недавно надрукованих у нас нарисів „З глибин життя“: „тєто насмішка як-раз з нашого брата“—гудуть оті „малоросійській буржуа“ з приводу навіть таких невинних заходів, як українські вистави по селах?). Та інакше, певна річ, вони й не можуть дивитись. І тільки через те не можуть, що занехали всляку „ідеологію“, що дивлятьсь на світ божий твєрезяни очима практичного Санчо-Панси і, певна річ, на „доч-кихотесь“ вчинки не здатні. „Чув я про таких багачів, котрим нема чого роздавать,—казав один такий буржуа малоросійщина,—так вони хотять, щоб всі з ними порівнялись. Ні, так не буде! Ви не з того тіста, до якого ми привикли“. Божє, що цими словами Карпенкового Пузира одкажуть усі буржуа д. Пригари, коли він підійде до їх із своїми планами переходу „од романтики до реалізму“—через Малоросію до України.

Той самий характер найчистішої утопії має й практична порада д. Пригари обернутися до „утилізації жаргону“. „Не воведильного, розуміється,—

додає він, — жаргону Гаркуна-Задунайського і одставних унтерів, а жаргону як живої зрозумілої мови буденного обиходу — з етнографічною стихією в основі плюс живе сміття русифікації замість мертвого несміття реставрованих етнографічних архаїзмів та новостворених культурних неологізмів“ (стор. 16).

Ми поминаємо вже те, що ніякої творчої — отже й організаційної роботи — на жаргоні неможливо споліватись, як неможливо ждати нащадку од покручів. Але чому д. Пригара думає спититися на першому, скажу так, ступіні жаргонної мови й одхрещується од водевільного жаргону Гаркунів та унтерів? Хто сказав а, мусить сказати б: адже для Гаркунів та унтерів з їхнього жаргону теж „жива зрозуміла мова“ їхнього буденного обиходу, то чим же він гірший од такої „живої зрозумілої мови“ інших шарів громадянства? Це раз Друге — практично неможливо додержати якоїсь градації в трактуванні жаргонів, і раз на жаргон уже справа перейшла, то тут безмежні пеїдєд нами перспективи розстилаються. Безмежні в сторону пєування мови, а не додержування чистоти її, — значить, утікання од України, а не наближення до неї. Таким чином, і „щупальці жаргону“ коли б і грали яку роль в українському питанні, то зовсім не ту, якої сподівається од них д. Пригара. Вони ще більше розхитували б той ґрунт, якого українська мова не може зразу ж захопити для себе, і позбавили б усякої надії зробити це хоч колись, потім, коли скінчиться ота „наша національна весна“ й переминуться на справжню погоду, за якої можна стане планомірно провадити національну роботу.

Думаю, що цими увагами можемо обмежитися, і тепер легко вже буде оцінити новий прожект на порятунок рідного краю. Не вважаючи на заголовок і на реалістичну фразеологію, маємо типovu утопію, що цілком не вважає на дійсність, хоча ніби то сил-

кується причепитися до її полудрабків. Але не варта доброго слова що до своєї позитивної цінні, ця утопія заслуговує на тим більшу увагу як показчик настроїв в українському громадянстві, як свого роду дух часу. Я вже сказав попередю, що треба себе не поважати, треба шага ламаного не давати за всю ту величезну роботу, що малими силами все таки провадиться на нашій національній ниві, щоб виступати з такими прожектами. Скажу більше — треба дійти до останньої межі зневірря, щоб кликати на порятунок ту „нешасну безлюдну хмару“, того „малоросіянина“, що спить і бачить, як би втікти од України — куди, все одно, бо всюду йому рідний край, де добре. Старі ваші письменники про таку хмару казали: „І прожене тебе вітер над рідною землею і розвіє, не проливши й краплі цілющої води на рідні ниви, де при таких хазяїнах засохне наука, поезія і благо народа“. А молодий лагодиться віддати їм на поталу і науку (згадаймо — жаргонні граматики, кишенькові словари та хрестоматії!) і поезію („пів-Олесь“!) і звичайно благо народа, „щоб Малоросії легше було підніматися до України“, хоча авторові трохи й „жаль“ ніби „виплєснути зовсім ідеалізм з практики українства“. Та жаль ваги не має, а через те — князюйте й порядкуйте нами, ви, всі оті курдупелі, малоросійські буржуа, Санчо-Панси реалізму, Калитки і Пузири: одна на вас надія!..

Краще вже без такої надії. Коли Пузири й князюють, то тільки через те, що „виплєснули зовсім ідеалізм“ з своєї практики. Вони не почують розспачливих закликів д. Пригари. Не почують їх, я певен, і українці. Бо їм з Пузирями не подорозі...

Сергій Єфремов.